

Norsk litteratur som post-kolonial?

Metodisk nationalisme

Litteratur organiseres oftest efter filatelistiske principper. Enhver, som har samlet frimærker, har praktiseret det princip. Hvis man boede i Danmark, satte man de danske frimærker først, så Grønland, Færøerne og derefter kom de norske og de svenske efterfulgt af de europæiske lande og så resten, deriblandt kolonierne. Man blandede ikke. Sådan er det også med litteraturstudiet. Det kaldes 'metodisk nationalisme' (af Ulrich Beck). Litteraturer klassificeres nationalt. Først dansk, så nordisk og så resten. Ulrich Beck vil erstatte den metodiske nationalisme med metodisk kosmopolitisme. Parallellen til det kunne være studiet af verdenslitteratur. I den forbindelse spiller norsk (og svensk) litteratur en vis rolle, idet der kan argumenteres for, at Ibsen – og Strindberg – var de første verdenslitterære forfattere eller er paradigmatiske verdenslitterære, fordi man i receptionen ikke hæftede sig ved, hvor de kom fra. Ibsen er ikke norsk.¹ Det er noget i den retning, som Pascale Casanova gør. Norge er fortsat storleverandør af verdensberømte forfattere. Jeg behøver blot nævne Jostein Gaarders *Sofies verden* og Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul*. Jon Fosses dramaer opføres nu over hele verden. Per Petterson vinder store priser i den engelsktalende verden. De kan producere verdenslitteratur.² Vi kan ikke.

Jeg vil ikke forfølge dét spor, derimod vende mig mod en 'metodisk post-kolonialisme'³ og se på, hvad den kan yde i tilfældet Norge eller Noreg. Jeg nævner allerede her de to navne på landet. Deri ligner det Finland eller Suomi. Der er ikke mange lande med to navne.⁴ Norge og Finland er de to post-koloniale skandinaviske lande i teknisk forstand.⁵ Det kan diskuteres, om de var kolonier. Siger vi det, er det med en udvidet koloni-metafor. I begge lande finder vi ud over to-sprogetheden eller flersprogetheden indfødte folkeslag, samerne. I Norge er der også kvænerne.⁶ Det er blevet fremhævet, at når den norske roman er den mest interessante i Norden i dag, skyldes det, at Norge er post-kolonialt. Man sammenligner med den engelske og post-koloniale roman fra Salman Rushdie til Zadie Smith. Jeg vil mene, at især det flydende norske sprog eller de mange norske sprog er en forklaring. Denne sprog-

lige hybridisering giver en enorm kunstnerisk frihed. Det svarer til forskellen mellem *English* og *english*. Det sidste er en særlig *appropriering* af det engelske sprog. Det samme skete med norsk som en *appropriering* af dansk.

Det kan naturligvis opfattes som lidt kunstigt at betragte norsk litteratur fra et post-kolonialt synspunkt. Og der skal også argumenteres for det. Jeg henviser til de diskussioner, der har været om canadisk – eller tysk⁷ – litteratur. For også om den canadiske kan man spørge: er Canada post-kolonialt?⁸ Det kan man jo, fordi nogle siger nej – også postkoloniale teoretikere.⁹ Canada har indfødte – inuitter og indianere. Det gælder for Nordnorge, at det altid har været og er multietnisk. Norge og Finland er desuden post-koloniale stater, der selv har koloniseret inden for egne grænser, og igen minder det om de gamle settler-kolonier (som Australien, New Zealand). Det skal nævnes, at studiet af samisk litteratur kun i mindre grad har været postkolonialt orienteret. Derimod har man i Norge i stedet metodisk ladet sig inspirere af studiet af amerikanske indianere.¹⁰

Danskstudiet: Skabsnationalismen

Nordisk Institut hedder det i Danmark, men faget eller studiet kaldes insisterende “dansk”. Det fremstår som et neutralt centrum med en national periferi. Dansk er centrum. Norsk og svensk er perifere. Interessen minimal. Og det, der ligger uden for det skandinaviske, befinder sig helt i periferiens mørke: finsk, islandsk, færøsk osv. Når der undervises i dansk litteratur, er den umarkeret, hvad det nationale angår. Det er med den ligesom med litteratur og kvindelitteratur. Kun den sidste er markeret. I samme øjeblik man går fra dansk til norsk og svensk markeres litteraturerne nationalt. Man underviser derfor i og læser dansk litteratur, *som om* den var litteratur som sådan. Det nationale bruges som eksempel på det universelle. Der er i den henseende ikke forskel på fagene Nordisk og Litteraturvidenskab. Også dér sorteres litteraturen nationalt. Det her er metodisk nationalisme.

De fleste teorier er også nationale. Det er jo ikke tilfældigt, at det hedder den *rus-siske* formalisme, den *tjeckiske* eller *franske* strukturalisme. Disse strukturalismer er bundet til de slaviske og det franske sprog. Den amerikanske strukturalisme kunne være universel, fordi den beskæftigede sig med engelsk.

Man kan også samle frimærker, hvor man samler på bestemte temaer, f.eks. frimærker med fugle. Det hedder motiver, og den slags kan man også samle på inden for litteraturvidenskaben. Der er faktisk mange ligheder mellem filateli og filologi også som videnskabelige praksiser, og der er tætte forbindelser mellem frimærker – eller postvæsenet – og nationer.

Selvom tvillingeriget eller konglomeratstaten Danmark-Norge blev opløst i 1814, findes 1814 ikke som afgørende begivenhed – *annus mirabilis* – i selv en ny dansk litteraturhistorie.¹¹

Før 1814 – men reelt også langt op igennem det 19. århundrede – var dansk og norsk litteratur det samme eller den samme. Welhaven skelnede ikke. Wergeland inkluderede dansk i sin antologi af norsk litteratur. Men det gør vi altså ikke i dag, hvor vi respekterer nationale forskelle langt mere nidkært, end man gjorde før i tiden. ‘Vi’ er her litteraturhistorikerne og dem, der underviser i dansk. Vi har nationa-

liseret den dansk-norske fælleslitteratur ved at ekskludere norsk. Vi har gjort dansk litteratur ældre, end den er. Nordmændene har naturligvis gjort det samme. Noget som er så typisk ved nationalismen. Det nye gøres gammelt. Det korte gøres langt. Det store gøres småt, og det små gøres stort. Det er, fordi alle nationer fortæller deres historie på samme måde, at de ligner hinanden til forveksling. Den nationale historiefortælling er nemlig *inter*-national. Norges litteratur begyndte i 1814, men man lader den begynde med old-norske sagaer (old-islandske kalder vi dem). Der fandtes ikke dansk litteratur før 1814, men vi lader som om. Litteraturhistorie er i sandhed fiktion.

Litteraturhistorier blander ikke nationaliteter, de skaber dem. Med undervisningen i dansk litteratur i Danmark er vi med til at opmuntre og producere forskelle mellem dansk, norsk og svensk. Det giver nogle specielle grænseproblemer. Holberg og Wessel har vi adopteret som danske,¹² mens de i Norge er norske. Sigrid Undset, Amalie Skram – hun kaldte sig dansk – og Aksel Sandemose kunne høre til begge steder. Kim Leine er både dansk og norsk.

Hvorfor blandes de ikke sammen til *nordisk* litteratur? Der gør de ikke, fordi nordisk litteratur ikke findes. Det ville ellers være muligt. Engelsk litteratur findes jo – eller fandtes. Hakon Stangerup skrev engang en bog, der hed *Levende nordisk litteratur*. Der har aldrig eksisteret nordiske digtere, sagde han. “Hver af de nordiske Lande har sin meget karakteristiske nationale litteratur...den er sig selv, er svensk eller norsk, dansk eller islandsk”. Han nævner også den “svensk-finske” – nye – litteratur. Men den finske – på finsk – nævnes ikke.

Der findes altså eller fandtes engelsk litteratur. Den så bort fra nationalitet, i al fald da jeg læste engelsk. Dengang var skotsk ikke sig selv. Nykritikken hjalp med, fordi den netop hævdede litteraturen op af og ud af den *nationale* historie. Den ‘af-partikulariserede’ og ‘af-etnificerede’ litteraturen. Noget tilsvarende skete, da den canadiske litteraturkritiker Northrop Frye i 1957 skrev sit teoretiske hovedværk, *The Anatomy of Criticism*, hvori der ikke var en eneste henvisning til canadisk litteratur. Det ville nærmest være utænkeligt for en dansker i slutningen af 50’erne at skrive om litteratur uden henvisning til dansk litteratur. Men Frye vidste, at canadisk litteratur kun havde, som han bemærkede, kulturel interesse, og ikke litterær. Han kunne endog skrive en litteraturhistorie, der var hævet over det nationale. Den var måske ‘vestlig’, hvis det giver mening, idet den både inddrog græsk og jødisk, Homer og Bibelen. Men hvis vi ikke nationaliserede litteraturerne, ville dansk litteratur forsvinde. Vi læser den ikke, fordi den er god, men fordi den er dansk. Det er at gøre småt stort. Først når den er dansk, er den god. Det bedste eksempel er Kierkegaard.

Engelsk litteratur omfattede i sin tid skotsk, walisisk, irsk, engelsk og flere. Den første professor i engelsk i Oxford var endog Cornish.¹³ Man tog ikke hensyn til, at Walter Scott var skotsk, Yeats irsk, Dylan Thomas walisisk. Jo, man vidste det godt, men det betød ikke noget, det var engelsk det hele – endog amerikansk. I den engelsktalende verden underviste man ikke i nationallitteratur, men i engelsk, hvad enten det var i USA, Sydafrika, Ceylon (som det hed), Indien eller Trinidad. Nu er den engelske litteratur i gang med at blive nationaliseret ligesom de nordiske.

Når der var en engelsk litteratur, og jeg er nok nødt til at bruge fortid, da skyldtes det, at England var en såkaldt *empire-state* og ikke en nationsstat. Der var tale om

et *engelsk* imperium. Danmark derimod er ligesom Sverige (og Østrig) en *rump-nation*. De er resultater af det, der blev tilbage, da de andre territorier forsvandt. Det vil sige ophøret af den svenske stormagtstid (tabet af Finland og de kontinentale og baltiske områder), af det habsburgske imperiums opløsning og resterne af konglomeratstaten, helstaten, Danmark med hertugdømmerne, de nordiske bilande og Norge.

De skandinaviske lande formåede ikke at samle sig til en stor nation, sådan som man gjorde andre steder: Italien og Tyskland. Vi fik i stedet en luthersk *småstatsnationalisme*, der blev til den universalistiske velfærdsstat. Det er faktisk en nordisk *Sonderweg*. Vi fik dermed en slags 'jeffersonsk' demokratiopfattelse, hvor det demokratiske bedst trives i små lokale, agrare regioner – en slags *small-is-beautiful* nationalisme. Derfor fik vi ingen nordisk litteratur ligesom tyskerne, italienerne og englænderne, der alle fik en over-national litteratur. Tysk assimilerer østrigsk, eks-DDR, svejtsisk endog tysk-baltisk. Italiensk opsugede de mange dialekter i sig med Manzoni's dialekt som model.

Anderledeslandet¹⁴

Norge har udviklet sig fra embedsmandsstat over venstrestat til arbejderpartistat til postmoderne oliestat. Sådan siger, groft sagt, Rune Slagstad i *De nasjonale strateger*.

Hvor ellers i verden har man haft en embedsmandsstat? I hvilket andet land kan man tale om et *poetokrati* (Ernst Sars bruger det i 1896)? Det betyder et digterstyret land.¹⁵ Kun om DDR kunne man sige det samme. Hvor er digtere også politikere som Wergeland og Bjørnson? Hvor ellers kan en forfatter som Hamsun med nazistiske sympatier blive ved med at være en af de største? Og Norge er altså ikke med i EU. Det er *anderledeslandet*.

Norge løsriver sig fra Danmark efter Napoleonskrigen. Det var en "refleks af Napoleons politik", skriver Jens Arup Seip. Med ordet refleks antyder han, at det ikke var vilje. Norge var ikke subjekt.

Norge indgår eller tvinges ind i en union med Sverige, der måtte afgive Finland til Rusland. Der var ikke rigtig modeller for, hvordan sådan en ny stat skulle være. Unioner var en model. I 1815 indgår Belgien og Nederlandene i et forenet kongerige.

Sverige ville genvinde det tabte og allierede sig med russerne og planlagde en erobring af Sjælland i 1812. Det blev ikke til noget, skønt svenske tropper stod klar i Skåne. Og så: den 6. januar 1814 på Hindsgavl Slot tog Frederik 6. beslutningen om at afstå Norge, og i stedet fik vi Lauenburg.

Det var før, nationsstaten var en realitet. Den var kun mulighed. Den eneste realitet var kosmopolitismen, for alle lærde var kosmopolitiske, hvad skulle de ellers være? Men det nye – frihed, nationalisme, demokrati – var på vej.

Det var også før afkoloniseringen. Norge fik dog en fri forfatning før os og de fleste andre, men var ikke rigtig frie. Eidsvoll-forfatningen blev en model. Vi skal huske, at vi skal frem til 1830'erne, før vi får de første frihedsnationalismer som opgør med imperier i Europa: Serbien, Grækenland og Belgien. Det eneste, der min-

der om Norges selvstændighed, er, hvad der skete på samme tid i Latinamerika. Det er disse landes oprør mod Spanien og Portugal, der minder om Norges oprør mod Danmark. Ofte finder man i Henrik Wergelands digte omtaler af netop Bolívar, den latinamerikanske nationalhelt. Benedict Andersons nationalismeteorologi går ud på, at ideen om nationsstaten og nationalismen er 'creolsk', dvs. skabt af de folk, især embedsmænd, i Latinamerika, der hverken var det ene eller det andet. Den nye norske nationalisme var dermed også til en vis grad creolsk.

Det, der skete i Norge i 1814, kan næppe kaldes et anti-imperialistisk eller nationalistisk oprør. Der var en udstrakt loyalitet over for den dansk-norske helstat, skriver Seip. Man kunne blot ikke sige, at man ville genforenes, kun at man ikke ville være under Sverige, og da var der blot den ene mulighed: selvstændighed. En finne, siger man, er en svensker, der ikke vil være russer. En nordmand er en dansker, der ikke vil være svensker.

Den norske grundlov var en ren konstruktion uden historie. Den er ikke vokset frem, som vi siger om den danske. Den var et ægte performativ. På det punkt ligner den romantisk litteratur. Den manglede "ethvert historisk begrundet fundament hos folket selv" (Seip). Der var intet folk, der kunne være grund eller fundament. Norge blev en embedsmandsstat.

Grundloven skabte det nationale, litteraturen og derefter folket. Igen følger jeg Seip og ved, at andre er uenige (Kåre Lunden for at nævne en). Den nationale bevidsthed blev skabt på få måneder, fortsætter Seip. Den slags går hurtigt. Nationalitet er en givenhed, ikke en struktur.

Da bevidstheden var skabt, skulle det særnorske opfindes: *Fjellbonden* blev resultatet. Han blev opfundet i Oslo. Da Ibsen i 1867 – efter tabet af Sønderjylland – ville skælde ud på nordmændene, i *Brand*, er det første, vi møder, en bonde, der er faret vild, og som ikke tør gå fremad. Det gør Brand – poetokraten.

Men Eidsvoll-grundloven indeholdt også den famøse paragraf 2 om, at jøder og jesuitter aldrig må være i Norge. Her blev der grundlagt en vis tradition for antisemitisme i norsk åndsliv, hvad Henrik Wergeland dog bekæmpede. Og Søren Krarups *jødiske oldefar*, C. J. Caspari, var faktisk professor i Kristiania i teologi. Der var undtagelser.¹⁶

Vi fik med Norges adskillelse fra Danmark en litteratur, der behandlede forholdet til det danske. Den norske litteratur begynder som en form for *anti-kolonial* litteratur. Det er noget, vi også kender fra Island, Færøerne og Grønland samt naturligvis fra utallige tidligere kolonier rundt om i verden. Men vi får også en litteratur, der vil fastholde forbindelsen til det gamle land. Man kan om Wergeland og Welhaven sige, at hvor Wergeland var post-kolonial, der var Welhaven Commonwealth-forfatter. Han minder om australske eller anglo-indiske forfattere – eller William Heinesen.

Wergeland blev i Danmark kaldt 'udigteren'. Han var ganske upopulær, indtil brandesianeren Schwanenflügel gjorde ham *almen og moderne*. Nævnes skal vel også myten om, at Kierkegaard fik ordet 'eksistentiel' fra Welhaven.¹⁷

Det mest kendte anti-koloniale værk er præsten Nicolai Wergelands skrift mod det danske styre: *En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge*, 1816. Det var ikke litteratur i traditionel forstand og var delvis

skrevet imod Grundtvig, der havde kritiseret nordmændene. Vi kender også det mest populære udtryk for dansketiden: “400 års natten”.

Her vil jeg også nævne to lidt mindre kendte værker, hvor danskere til dels er skurke. Det ene er Henrik Wergelands ‘national-historiske’ drama fra 1837,¹⁸ *Hytten eller Kristian den Andens Afrejse fra Norge*. Det handler om tiden kort før Norge indlemmes i Danmark, og bønderne bringes til tavshed. Kongen siger et sted: “Nu bli’r det farligt for jer Adelsmænd, naar Kristian og Norges Bønder enes.” Kongen er positivt repræsenteret.¹⁹ Vi genkender historien fra Johs. V. Jensens post-koloniale, jyske roman *Kongens Fald*. Jensen sammenligner jo Jylland med Norge. Der kom en 400 årsnat begge steder. Eliten, dvs. adelen, overtog styret indtil systemskiftet i 1901.

Det andet er Henrik Ibsens drama, der foregår på næsten sammen tid som Wergelands, og som handler om danskernes overtagelse eller besættelse af Norge illustreret ved konflikten mellem moderkærlighed og kærlighed til fædrelandet i skikkelse af fru Inger i *Fru Inger til Østråt*. Hos Ibsen er det en dansker, der virkelig er en skurk og forfører norske jomfruer helt i postkolonial Jørgen Leth-stil (Rigsråden Niels Lykke).

Begge dramaer er allegorier på samtiden, men det er vanskeligt at sige, om de skulle opmuntre eller advare. Som koloniale diskurser tilhører de den type tekster, der på et tidspunkt i nutiden ser tilbage og beskriver dengang, et landområde blev erobret eller koloniseret, som i f.eks. afrikanske romaner om de hvides ankomst.²⁰ De undersøger, hvad der gik galt. Hvorfor kunne Norge erobres?

Wergeland skrev også et drama om englændernes kolonisering af Indien, hvor en engelsk mand og indisk pige i bedste Romeo og Julie-stil er forelskede.

Englænderne kender ikke deres egen historie, siger en person i Salman Rushdies *The Satanic Verses*, for historien foregik et andet sted. Det er det samme med dansk historie. Den foregik også andre steder, og det kan man læse om i bl.a. anti-kolonial, norsk litteratur. Her ses danskere udefra. Vi er vant til at være de små. Portrættet af kongen er positivt, fordi han var bondeven og imod adelen.

Et postkolonialt Norge? Toril Mois Ibsen

Jón Yngvi Jóhannsson bruger udtrykket “Scandinavian Orientalism”, og Elisabeth Oxfeldt var vel den første til med stor opfindsomhed at anvende Edward Saids orientalisme-begreb på nordisk litteratur i bogen *Nordic Orientalism*. For Jón Yngvi Jóhansen består den skandinaviske orientalisme i det særprægede, at det er ‘koloniernes’ litteratur og kultur, der er blevet model for moderlandets. Vi har projiceret vore drømme på Island og Færøerne. Der er tale om en idealisering af de Andre – det har også været tilfældet med Norge.

Det ville svare til, at engelsk litteratur lod sig inspirere af canadisk eller indisk. Vi kender meget godt fænomenet, for især i det 19. århundrede var dansk domineret af norsk. Det var noget, Brandes beklagede meget. Fænomenet er kendt fra engelsk, hvor man kalder det *Ornamentalism*. Det var, når englænderne genskabte et feudalt England i de arabiske lande, der blev en del af imperiet efter 1. Verdenskrig.

Elizabeth Oxfeldts skandinaviske orientalisme handler om forholdet til Orienten – herunder Kina – blandt danske og norske forfattere som Oehlenschläger,

Goldsmith, Andersen, Claussen, Ibsen og Hamsun. Hun bruger orientalisme som en litterær trope.

Der var dog folk før hende, der havde læst norsk litteratur med inspiration fra orientalisme-tropen. Bl.a. Eivind Røssaks læsning af Kjartan Fløgstad's *Det 7. klima*. Når man siger 'orientalisme', er det ment kritisk, for enhver orientalisme er en konstruktion eller en diskurs i Foucaults forstand. Og det er dét, der afsløres ved at bruge ordet. Det er afmytologiserende. Røssaak kritiserer derfor Fløgstad for at være orientalist. Problemet er blot, at man ikke kan være *ikke-orientalist*. Eller er Khalid Hussains *Pakkis*, der kom samme år (1986) som *Det 7. klima* også orientalisme?²¹ Eller bliver den først det, når den inkluderes i norsk litteratur? Det samme kan man sige om Roda Ahmed, norsk-somalisk forfatter, bosiddende i New York, med debutromanen (somalisk kvinde møder norsk mand-topos) *Forberedelsen*.

Post-kolonialisme er mere end orientalisme som kritik. En central del af Toril Mois nylæsning af Henrik Ibsen, *Ibsens modernisme*, handler om det postkoloniale Norge.²² Ganske som der i England findes *postmodern Shakespeares*, er der nu en postkolonial Ibsen. Ja, hvad ellers? Det var fra koloniale lande, at modernismen kom til metropolerne. Fra Joyce og Yeats i Irland, fra Edith Södergran i det russiske Finland og Ibsen fra det 'svenske' Norge. Modernisme, kolonialisme og imperium er uadskillelige. Det er der vist efterhånden enighed om, selvom dansk modernismeforskning konsekvent ser bort fra det.

Lad mig kort beskrive Toril Mois måde at praktisere metodisk postkolonialisme på. Der er ikke tale om en afsløring af en orientalisme-konstruktion. Moi sætter det spørgsmålstejn efter Norge, som er i min titel.

Toril Mois hovedanliggende er med udgangspunkt i Michael Fried at gøre op med modernismeideologien, hvormed menes modernismens nedvurdering af teatret og det teatralske.²³ Derved rehabiliteres Ibsen som modernist. Hun har imidlertid også det postkoloniale med i sin nye modernismeforståelse. Mois undertitel er "Ibsens kulturelle ressourcer". Det antydes, at netop den (post)koloniale situation var en resurse. Først nævnes eksilet. Moi, der selv er i eksil, mener, at det muliggjorde, at Ibsen fandt "sin egen stemme" som dramatiker (66).²⁴ Det er næsten Camus' "eksil uden tilbagevenden".

Når Toril Moi taler om postkoloniale, så betyder det, at Norge ikke var koloni, men heller ikke selvstændigt. Ved det postkoloniale forstår hun bl.a. manglen på kulturelle institutioner (68). Senere foretager hun en sammenligning mellem Ibsen og postkoloniale forfattere. Han levede i eksil, men ikke i den gamle hovedstad, København. Mange postkoloniale forfattere bor i London; tidligere kom også australske, sydafrikanske og newzealandske til London. Men hun opfatter ham mere som eksilforfatter, end som en der er fanget i "et ambivalent forholdt til metropolens kultur (103)." Mest minder Ibsen om visse anglo-irske forfattere: George Bernard Shaw, Oscar Wilde og James Joyce. Norge og Irland lignede hinanden. Jan Kjærstad's *Homo falsus* gør Oslo til Dublin. Og irsk litteratur fra dengang før 1922 læses nu postkoloniale. Toril Moi afslutter dog med at gøre Ibsen til noget enestående. Man må som konklusion sige, at det postkoloniale nok mere skal signalere noget til et amerikansk publikum. Det er lidt falsk varebetegnelse.

En henkastet bemærkning ville dog være værd at udvikle. Gerd i *Brand* er taterpige (roma) og datter af en mand, der ville have Brands mor. De er derfor en slags søskende, siger Moi. De har begge nogle visioner mod slut. Men stykket viser, mener Moi, at der ikke er plads til den slags marginale og ikke-integrerbare mennesker i Norge. De er begge det onde Andet, vil jeg tilføje.

Norge i verden/verden i Norge. Dette Jan Kjærstad-tema udfoldes i Stian Bromark og Dag Herbjørnsruds trilogi om et urent Norge og en uren verden. Der er ikke et udenfor og et indenfor. Al litteratur er uren. Renhed skabes ved at marginalisere det Andet. Litteratur har en skjult periferi, der muliggør centrum eller skaber det centrale. Det er på det punkt, at post-kolonialisme er en videreførelse af dekonstruktionens *blindness and insight*. Center-periferi-teorien er norsk; den er Stein Rokkans. Læg dertil at Norge er et land uden centrum, dvs. ene periferier. Også det taler for et post-kolonialt Norge.

Norge i verden er det, at vi har "Rudolf med den røde tud" fra de samer, der kom til Alaska. Norge i Verden er Thor Heyerdahl og Kontiki. Norge i Verden er, hvad Kjærstad kalder arktisk imperialisme. Norge i Verden er engagementet i Palæstina og Sri Lanka; noget som den berømte FN-diplomat Terje Rød Larsen har kaldt en fortsættelse af vikinge-globaliseringen – Stornorge før dansketiden. Verden i Norge er det, at Hakkebakkeskoven er en imitation af en by i Marokko. Verden i Norge er, at Norge er dansk endnu. Verden i Norge er de mange pakistanere i Oslo. Verden i Norge er, da jeg en novemberaften i snestorm på Pepe's Pizza i Tromsø fik pizza serveret af en tamilsk pige, men jeg betalte dog med norske penge. Penge, frimærker og litteratur er af samme art.

Den slags forbindelser fokuserer den metodiske postkolonialisme på. Det handler altså ikke om, at der har været indflydelse fra den store verden på norsk litteratur og måske omvendt. Det er metodisk nationalisme. Norge i verden kan kaldes globalisering. Og det er noget nyt.

Korte eksempler: Nyorientalisme?

Jeg slutter med nogle eksempler.²⁵ Eivind Røssaak lavede i 1998 en postkolonial kritik af orientalismen hos Kjartan Fløgstad – i dennes roman *Det 7. klima*. Der sker bl.a. en idyllisering af Mahmoods Pakistan. I 2003 udsendte Fløgstad en rejsebog, *Hotel Tropical*. Rejsebogen er en darling blandt postkoloniale kritikere. Det blev den efter talehandlingsteoretikeren Mary Louise Pratts *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation* (1992).

Jeg stiller kort spørgsmålet: Er Fløgstad stadigvæk orientalist? Nu skal man passe på ikke at opfatte det som en anklage. Der er tale om metodisk konstruktivisme forstået som afsløring af en konstruktion hos andre, når man bruger betegnelsen orientalisme. Men denne afsløring fører ikke til et alternativ eller en sand beskrivelse rensset for orientalisme. Det er ikke ideologikritik. Der er ikke et-uden-for-orientalismen. Eller næsten ikke. Jo, hos Homi Bhabha. Det er forskellen på Said og Bhabha, fordi koloniale tekster bliver hybride hos ham.

Er Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* et udtryk for, hvad man kalder ny-orientalisme (som Fatemeh Keshavarz har beskrevet og ikke mindst kritiseret)?²⁶ Man

kunne endog spørge, om Khalid Hussains *Pakkis* er? Jeg nævnte den før, fordi den kom samtidig med Fløgstads.

Er Erlend Loes *L* måske en dekonstruktion af orientalismen og en parodi på rejseromanen? Ganske som hans *Fakta om Finland*? Foregår der en eksotisering af grønlandske kvinder i Kim Leines dansk-norske 'gone Indian'-roman, *Kalak*? En eskimologisering – som vi kan kalde det. Og får den subalterne stemme i Hanne Ørstaviks *Presten* om en kvindelig præst i Nordnorge, der har sameoprøret i Kautokeino som forskningsprojekt. Spørgsmålet spiller på Gayatri Spivaks "Can the Subaltern Speak?" Hun stillede det til de franske poststrukturalister, der havde erklæret subjektet dødt, men det kunne mirakuløst tale, hvis det var subalternt. Det syntes hun var underligt og dermed en form for orientalisme.

Tropehotellet er en metafor for modernitet, kolonialisme, kapitalisme, globalisering, indleder Fløgstad med at sige. Han praktiserer selv "tropisk reisekunst (7)." Fløgstad kender sin litteraturteori og spiller på ordet trope. Han har hele tiden litteraturen med på turen. Især den vestlige. I Egypten kommer han til at tænke på Cecilie Løveids digt om Mena House Hotel. Her henviser han til Edward W. Said's *Out of Place*, som han med rette kalder den skuffende erindringsbog. Said boede tæt ved. Mange gange henvises til Joseph Conrad. Til Beat-forfatterne i Tanger osv. Han kan ikke opleve umedieret af litteratur.

Teksten fremtræder som kritik af globalisering og postkolonialisme i Spivaks forstand, hvor det kun betyder, at imperialismen er fortsat, at der ikke er et efter kolonialismen. Brugt på den måde er Norge ikke postkolonialt, men imperialistisk. Hvad er marginaliseret? Har han selv *imperial eyes*? Han ser aldrig sig selv som en del af systemet. Han synes uinteressert i postkolonial litteratur. Hvorfor rejser han fra øst mod vest ligesom solen? Lægger han mærke til, at på norske hoteller er rengøringspersonalet næsten altid norsk-afrikanere – verden i Norge? Han kunne være blevet i Oslo.

Troperne har været de steder, der er blevet koloniseret. Af Spanien, Portugal, Holland, England og Frankrig. Er det tilfældigt, at han ikke nævner Danmark-Norge?²⁷ Vi vil helst overse, og det lykkes ofte. Men Kjærstad-folkene, Bromark og Herbjørnsrud, har det med. Det samme har antropologen Knut Nustad i *Gavens makt*. Han indleder: "Danmark-Norge havde kolonier i både India, Afrika og Amerika. Denne delen av vår historie er lite kjent for allmennheten." Det var jo den fortælling, som Thorkild Hansen ville fortælle os i sin tid.

Rejsen begynder på Filippinerne og går over Mellemøsten til Latinamerika og ender på Samoa²⁸ – og i Norge. I Filippinerne er spansk imperialism, mener han, blev afløst af amerikansk imperialism.²⁹ Nu er landet en halvkoloni. Intet forandrer sig. Der er altså ikke sket noget nyt. Fiktioner bruges til at lave nye fiktioner med, skriver han. Han nævner sproget, tagalog, der er ved at forsvinde. Men José Nizal skrev nu altså på spansk. Det samme vil ske i Norge med sproget. Nynorsk og bokmål vil blive et "tagalog for intimsfæren, lyrikken og daglegtalen". Han bemærker også visse sydafrikanske forfatters forkærlighed for afrikaans, for engelsk er for ham imperialismens sprog. I Kina ser han den reelt eksisterende kapitalisme erstatte den reelt eksisterende socialisme. Det ene erstatter det andet. I Hongkong har han tankevækkende refleksioner om nationalisme. Han er faktisk ikke anti-nationalist, men

anti-globalist. Han bruger ikke ordet postkolonialisme, men nykolonialisme. Jeg tror på grund af Røssaaks kritik af ham. Morsomt er det, at da han – fornemmer jeg – er på Raffles i Singapore, synes han næsten at længes tilbage til kolonitiden. Han bliver helt opstemt, når han er på et hotel, der stammer fra det britiske imperium.

Som konklusion: Man kan næppe kaldet bogen orientalistisk, der er tale om klassisk anti-imperialisme sådan lidt à la Spivak og med en hyldest til Castro, men der er ingen tvivl om, at han har sat sig ind i det postmoderne felt.

“Norsk humor eksisterer” skrev man nedladende i tidsskriftet *Sentura* i forbindelse med en omtale af Erlend Loe. Der er jo en tradition for at latterliggøre nordmænd; den startede med Erik Bøegh og H.C. Andersen. Romanen – eller hvad det nu er – *L* er en slags doku-realisme eller *fake-literature*. Erlend Loe og nogle kamerater rejser til en af Cook Islands angiveligt for at gentage Thor Heyerdahls rejse, men som parodi. Det skriver han om. Der er billeder fra turen. Den kan læses som en ironisk og meget morsom dekonstruktion³⁰ af rejselitteratur, af ikonet Heyerdahl og orientalisme. Orientalismen kan altså dekonstrueres. De imperiale øjne er væk, men kun som ironi eller fiktion.

Åsne Seierstads *Bokhandleren fra Kabul* anses for at være et eksempel på ny-orientalisme. Der er også hos hende tale om rejseberetninger, men de er jo ikke parodier. *101 Hundre og en dag* har en titel, der spiller på det orientalske, og den har undertitlen “En reportasjereise”. Hun har ikke et anti-imperialistisk ærinde som Fløgstad. Har hun så *imperial eyes*?

Hun er blevet kritiseret fra mange hold. Jan Gulliou mente, det var løgn det hele. Mange følte, det var en utidig blanding mellem fiktion, journalistik og antropologi. Hvilket sprog talte hun med familien? Overskred hun en grænse ved at udlevere dem til verden? Shah Muhammad Rais, boghandleren, svarede med bogen *Der var en gang en bokhandler i Kabul* – skrevet på farsi (2006). Han afviser Seierstads bog, men svaret er jo ikke en påvisning af orientalisme.

Fløgstad, Loe og Seierstad har alle rejst til de steder, de skriver om. Vi kan jo ikke andet end beundre Åsne Seierstad, men ikke de andre to. Fløgstad er en ren luksusrejse. Hun minder lidt om fortidens engelske kvinder, der rejste til Irak – Gertrude Bell, f.eks. hun køber faktisk Bells dagbøger i Bagdad og indskrifter dermed sin bog i en tradition. Hun er mere Heyerdahl end Loe. Ingen tvivl om det. Kan man sige om hende, at hun tog fejl, sådan som Rais gør? Den norske kulturforsker Thomas Hylland Eriksen skriver i sidste kapitel af *Rødder og fødder* om postkolonialisme (især Ngugi). Han tager i den forbindelse eksplicit afstand fra Åsne Seierstad. Hvem har ret til at sige hvad om hvem, spørger han. Hun har ikke. Siger han og Rais.

For mig at se praktiserer hun retorisk set en form for zolask naturalisme. Hun bryder dermed et billedforbud. Hun laver ikke et billede, men viser et. Zola rev også sløret af mange verdener, som vi ikke vidste om.

Hvordan giver vi og kan vi give samerne stemme? Hvorfor skulle vi? Når Rais svarer Seierstad, kan det ses som imperiet, der svarer eller den subalterne, der taler, men også Rais’ tekst skal analyseres, for måske er den et eksempel på occidentalisme, dvs. orientens svar på orientalismen.

Kim Leine er som Sandemose dansk-norsk. Her kan man spørge, om hans forhold til Grønland og grønlandske kvinder er en form for eksotisering. Forholdet

mellem Grønland, Norge og Danmark har jo altid været specielt. Norge gjorde jo håndfast krav på Grønland og besatte i 1931 endog Østgrønland.³¹ Der *har* været en konflikt. Striden blev afgjort til Danmarks fordel. Nordmændene var i 30'erne også bange for den finske indvandring til Nordnorge.³²

Kim Leine behersker grønlandsk. Er hans øjne ikke imperiale? Han har levet sig ind i deres leveform. Ingen tvivl om det. *Kalak* er også en rejseroman, hvor danskeren forlader det dekadente Danmark og finder det sande liv – sådan da – på Grønland. Den er en ikke-fiktiv tekst. Han kan dér få de kvinder, han vil have. I Danmark-Norge udsættes han for incest fra den homoseksuelle far. Det virker, som om han ufrivilligt gentager myten om de villige og uhæmmede grønlandske kvinder, men det er dansk mand-grønlandsk kvinde toposen. Et klassisk kolonialt tema. Får inuitten stemme? Mere måske end i Peter Høegs *Frk. Smillas fornemmelse for sne*.

Kalak er vel nok Leines forsøg på at skrive en postkolonial roman. Der er stort set ingen kolonialismekritik, og den kan siges at være hinsides en binarisme (gode grønlandere, onde danskere). Verden er i Grønland.

Hanne Ørstaviks *Presten* foregår i Nordnorge. Den kom i 2004. Samme år udkom den danske Martin Petersens *Indtoget i Kautokeino*; en historisk doku-roman med et mildt anti-kolonialistisk sigte.

For hovedpersonen, præsten Liv, er samerne et studieobjekt. Igen gælder det, at samerne kan orientaliseres (Hegel - identitet) eller fastholdes i en absolut andethed (Lévinas-differens). Enten er de det samme, og så kan vi forstå dem, eller også er de det fremmede, og så kan vi ikke. På en måde har nordmænd 'besat' eller koloniseret Nordnorge,³³ ligesom vi har med Grønland. Kirken i Nordnorge er et resultat af mission, så en præst vil altid være en missionær eller en udsendt.

I *Presten* finder vi en række postkoloniale topoi: marginalitet, magt, alteritet (Andethed), modstand og historisk revisionisme.³⁴ Romanen er påvirket af Ibsens *Brand*. Marginaliteten har at gøre med selve stedet; grænseegnen, Nordnorge; med en kvindelig præst, der dårligt passer sammen med de andre præster. Hun er i gang med et forskningsprojekt om det oprør, der fandt sted ved Kautokeino, 1852 (som netop er kommet som film). Om samernes bibelbrug og deres tagen kristendommen alvorligt og bogstaveligt. Om det samiske som det Andet. Om rejsen fra syd mod nord. Romanen reviderer historien med sin diskussion af forholdet mellem norsk, mission og det samiske. Den forsøger i romanform at repræsentere et stykke mere eller mindre glemt norsk historie. Det gør den ved at indsætte autentiske tekster. Det lykkes ikke rigtig hovedpersonen, Liv, at bedrive postkolonial teologi. "Tror du vi leker samer?" bliver hun spurgt tilfældigt af en samisk kvinde. Romanen vil undgå en eksotisering, idealisering eller enhver form for orientalisme. Og det lykkes som roman, men ikke som videnskab (Livs afhandling).³⁵ Her kunne man foretage en sammenligning med den danske roman om emnet, der behandler det realistisk.

Lad mig slutte ironisk, dvs. med et citat, hvis betydning det ikke er muligt at afgøre. Det er fra Loes *L*: "Vi har lært at vi ikke er bedre enn andre, at våre holdninger heller ikke er." Det er jo kulturrelativisme og ironi. Og det fortsætter: "Samer, indianere, eskimoer, negre – de er alle like greie som oss". Benævnelserne er betænkelige. Vi mener det ikke. "Vi har lært at vi bør forholde oss til verden uten å tro at vår

egen kultur er den eneste fornuftige”. Igen kulturrelativisme. “Det etnosentriske verdenbildet har gått i oppløsning”. Og så kommer det. “Det trodde i alle fald samfunnsfaglæreren min på gymnasiet. Men i virkeligheten er bildet mere nyansert. (193)” Hermed avsløres den gode vilje til forståelse af andre kulturer som hykleri eller konstruktion. Den er en dekonstruktion af tekster som Thomas Hylland Eriksens eller Gudleiv Bøs bekendelse til det multikulturelle og postnationale Norge i *Å dikte Norge*. Loes egen tekst bliver dermed i en god forstand holdnings-løs.

Noter

- 1 Sådan opfattede Georg Brandes ham ganske vist, men de samtidige mente ikke, han var, fordi han ikke havde norsk ‘blod’ i årerne, men skotsk, dansk og tysk. Dengang var nationalitet medfødt og ikke tilvalgt.
- 2 Det er alle naturligvis ikke enige om. Anne B. Ragde udtalte til *Dagbladet* i 2003: “Det skrives ikke verdenslitteratur i Norge idag. I hele Skandinavia er det bare to, etter MIN mening, som skriver verdenslitteratur, og det er Kerstin Ekman i Sverige og Peter Høeg i Danmark. Men opptil flere norske mannlige forfattere TROR de gjør det. Og opptil flere norske mannlige anmeldere TROR at flere norske mannlige forfattere gjør det.”
- 3 Når der er bindestreg – post-kolonial – betyder det, at der er tale om noget anderledes, mens postkolonial betyder, at der ikke er tale om noget nyt, men om mer-kolonialisme.
- 4 Der er Belgien. Og så det helt specielle Helvetia.
- 5 Jeg ser her bort fra Island, Færøerne, Grønland og Ålandsøerne.
- 6 Der er en kvæn med i Ibsens *Fruen fra havet*, og samerne – lapperne – vandrer rundt i periferien som et fint eksempel på den Anden i Knut Hamsuns *Markens grøde*. Romaerne er med i *Brand*.
- 7 Se f.eks. Axel Duncker (red.), *(Post-)Kolonialismus und Deutsche Literatur*, Aisthesis Verlag, Bielefeld, 2005. Heri behandles værker af bl.a. Kleist, Goethe og Raabe. Eller H. Steyerl et al. (red.), *Spricht die Subalterne deutsch?*, Unrast, Münster, 2003.
- 8 Se Laura Moss (red.), *Is Canada Postcolonial?* Wilfried Laurier University Press, 2003. Her er det postkoloniale bl.a. nogle topoi: marginalitet, magt, alteritet (Andethed), modstand og historisk revisionisme. Jeg var engang til en konference om Andethed i nordisk litteratur ved universitetet i Vilnius. Klaus Rifbjerg var også til stede. Han indledte med at satirisere over det underlige ord ‘Andethed’. Han havde slået det op, men kunne ikke finde det på dansk.
- 9 En fløj afviser helt de gamle settler-kolonier som postkoloniale. Andre har Irland og USA med.
- 10 F.eks. Arthur Kropat.
- 11 Her vil jeg dog fremhæve Sigurd AA. Aarnes (red.), *“Laserne”: Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814* (Aschehoug, Oslo, 1994), der bl.a. rummer bidrag af Per Dahl og Flemming Conrad fra Danmark. Bogen kom i 1994. “Laserne” er et eventyr af H. C. Andersen, som satiriserer lidt over nordmænd. En dansk specialitet.
- 12 Selvom ingen læser C. Pram mere, så optræder han ofte som dansk.
- 13 Forfatteren med navnet Q (Sir Arthur Quiller-Couch).
- 14 Udtrykket stammer fra et digt af Rolf Jacobsen, 1985. Jan Kjærstads Wergelands-trilogi kan læses som et opgør med anderledeshedsmyten med hans: Norge er i verden og verden er i Norge. Den har jo inspireret de to post-nationale Stian Bromark og Dag Herbjørnsruds vidunderlige *Blanke Løgner, Skitne Sannheter*, Tiden, Oslo, 2005.

- 15 Fænomenet diskuteres endnu levende. Se Geir Gulliksen, *Poetokrati: Essay*, Spartacus, Oslo, 2003.
- 16 Casparis søn, og altså bror til Krarups oldemor, var naturlyriker og satiriker: Theodor hed han. Johnson-Caspari parret er legendariske i norsk kirkeliv. Det lykkedes dem at holde grundtvigianerne ude af Norge. Forskellen på Danmark og Norge, er det blevet sagt, er netop Grundtvig.
- 17 Det afvises dog i Anne-Lise Seips nye biografi om Welhaven.
- 18 Det er næsten et jubilæum. Måske skrev han det i 1836. I 1536 vedtog kongen, at Norge skulle indlemmes i Danmark. Den norske 'stat' var bukket under. En oversigt over årsagerne til overtagelsen finder man i Øystein Rians indledning til bind II af *Danmark-Norge: 1380-1814*, Universitetsforlaget, Oslo, 1997.
- 19 Jacob B. Bull – en slags norsk Ingemann – skrev også et digt om Christian 2. Og en roman om Fru Inger. Han har også skrevet en dansk-venlig roman, der hedder *Atten Hundrede og Fjorten*.
- 20 Der er mange af slagsen; f.eks. Abdulrazak Gunrahs *Paradise*.
- 21 Hovedpersonen i Fløgstads roman hedder Mahmood og kommer til Norge fra Pakistan. Hussain er selv indvandrer og skriver om det pakistanske miljø i Oslo.
- 22 Både Jón Yngve, Elisabeth Oxfeldt og Toril Moi udgav deres tekster på engelsk. Mois er nu kommet på norsk. Det er Oxfeldts ikke (eller på dansk). Oxfeldt er ansat ved Universitetet i Oslo, men er dansk.
- 23 Det er ikke Mois pointe, men det er velkendt, hvordan mange var ganske forbeholdne, da T. S. Eliot selv gjorde op med denne ideologi og begyndte at skrive skuespil.
- 24 Optagetheden af eksil er stor for tiden, fordi eksil er blevet *la condition humaine*. Joyce, Eliot, James, Yeats, Lawrence, Pound osv. – alle de engelske modernister – levede i eksil. Derefter kom the expatriates – Hemingway, Stein, Fitzgerald, Miller, Beckett. Man kunne blive ved. Eksil er også et yndet postkoloniale emne. Undertiden idylliseres det. Det behandles af Edward Said, men af nordiske postkolonialister vil jeg henvise til den svenske Michael Azars analyse af eksilets *Fort-da* i *Den koloniale bumerangen*, Symposium, Stockholm, 2006. Endelig skal vi huske det århusianske tidsskrift *Exil*.
- 25 Jeg har ikke plads til mere indgående analyser, så det bliver ansatser og konklusioner.
- 26 Nyorientalisme er de nye populære, lidt kulørte romaner om orienten: A. Nafisis, *Reading Lolita in Tehran*, Shahrnush Parsipur *Men Without Women*, Khaled Husseinis *The Kite-Runner*. Ian Almond kalder også sin bog om Foucault, Derrida og Baudrillard for *The New Orientalists*, men det er ikke dem, jeg henviser til.
- 27 Det kan være et tilfælde. Tyskland er heller ikke med. Han nævner dog danskerne og nordmændene i forbindelse med en beskrivelse af Ghana (126).
- 28 Sjovt nok tænker han ikke over, om der findes samoansk litteratur. Det gør der. Albert Wendt er den bedste og mest kendte. Loe og kompagni er heller ikke optaget af *Cook Islands*-litteratur. Også den findes. F.eks. Marjorie Crocombe.
- 29 Filippinerne indgår også i vores anti-imperialistiske socialisering, idet de fleste kun kender to ting af Kipling: Jungle-bøgerne på grund af Disney og dernæst det digt, han skrev til amerikanerne, da de overtog Filippinerne: "The White Man's Burden". Fløgstad nævner det nu ikke, ligesom han heller ikke nævner José Nizal – den store litterære nationalhelt, hvis roman, *Noli me tangere*, i dag læses på grund af Benedict Andersons analyser af den i *Imagined Communities*. Denne bog kender han, for den omtales senere.
- 30 Teksten har et fake-register, hvor ordet "dekonstruksjon" faktisk nævnes.
- 31 Knud Berlin kalder det i sin bog *Danmarks ret til Grønland* (1932) for en "Okkupation".

- 32 Se Arthur Rathe, *Finsk fare for Finnmark* (1936).
- 33 Se Nellejet Zorgdrager, *De rettferdiges strid: Kautokeino 1852: samisk motstand mot norsk kolonialisme*, Oslo, 1997.
- 34 Se note 7.
- 35 Det lykkes efter min opfattelse ikke i Ib Michaels sameroman, *Snedronningen*.